

Є. Б. Кубко

президент юридичної фірми «Салком»,
д-р юрид. наук,
член-кореспондент Академії правових
наук України

РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Ефективне міжнародне економічне співробітництво можливе лише за умови функціонування ринкової економіки, яка відповідає сучасним вимогам ефективного економічного розвитку. Рин-

and similar papers at core.ac.uk

provided by Institutional Repository of Vadym Hetman Kyiv

форми міжнародного законодавства, неупереджене й ефективно вирішують суперечки, що можуть виникнути серед учасників економічних відносин. У цьому контексті йдеться не тільки про вдосконалення всієї правової системи України, а особливо про вдосконалення її найважливішого елемента — судової влади. Остання, як відомо, ще не відповідає вимогам сучасної демократичної держави, хоча процес її реформування відбувається вже протягом майже десяти років.

Реформування судової системи повинно відбуватися синхронно із вдосконаленням діяльності інших правових інститутів, включаючи й вдосконалення законодавчої і, особливо, виконавчої влад. Причому розмежування повноважень між органами державної влади й чітке визначення місця судової гілки влади залишається лише тільки загальним і первісним принципом подальшого реформування. Звичайно, найбільш важливим є співвідношення між виконавчою владою та судовою. Проблема полягає в тому, що правова система України протягом досить значного часу обслуговувала потреби командно-адміністративної системи, в рамках якої ринкова економіка не могла розвиватися за загальновизнаними стандартами. Одночасно ринкові відносини існували й навіть розвивалися в рамках тіньової економіки, а в суспільну свідомість були закладені стереотипи поведінки, глибоко ворожі цінностям ринкової економіки, і саме на цій ворожнечі виховувалися цілі покоління юристів та будувалася діяльність судових установ. Тому будь-які зміни в судовій системі і особливо її глибинне реформування повинні відбуватися з урахуванням історичного та со-

ціально-психологічного фону, який прямо чи опосередковано впливає на процеси вдосконалення судової влади. Не буде зайвим нагадати, що саме співвідношення виконавчої влади та судової влади, врегулювання цих відносин за загальновизнаними демократичними стандартами є основною передумовою міжнародного економічного співробітництва. Адже останнє організується, окрім іншого, засобами виконавчої влади, яка має можливість зосередити значні економічні ресурси та практично забезпечити товарообіг між державами, вільне пересування робочої сили, вільний рух капіталів, обмін і розподіл власності, стандартні умови оподаткування тощо.

Усі ці елементи ринкової економіки повинні мати адекватний правовий захист, а в разі потреби і захист засобами судової системи. Саме тому в розвинутих країнах із ринковою економікою судова система є найбільш розгалуженою в порівнянні з іншими правовими інститутами, а дії будь-яких суб'єктів господарювання можуть бути в будь-який час оскаржені в судовому порядку неупередженою і справедливою судовою владою.

Навряд чи можна очікувати, що міжнародне економічне співробітництво України буде плідним, якщо система судового захисту від можливого свавілля виконавчої влади не буде адекватною системі судових інститутів в інших країнах, і особливо в країнах так званого «регіонального зближення». Для України це, насамперед, відповідність судових інститутів загальним принципам судочинства в країнах СНД, а також в країнах Європи. На жаль, сьогодні можна констатувати тільки початковий рівень реформування судової системи в напрямку відповідності до загальновизнаних стандартів судочинства, хоча судову систему України можна вважати досить розгалуженою. Поряд з тим, судова система тільки за формою відповідає адекватним умовам ринкової економіки. Саме за цих обставин можна пояснити дуже серйозні інвестиційні конфлікти, до яких були причетні судові органи України, особливо щодо захисту права власності як вітчизняних, так і закордонних інвесторів, втягування судових органів у так звані «акціонерні війни» тощо. Судова система України включає в себе сукупність інституцій, які безпосередньо впливають на утворення відповідного інвестиційного і взагалі економічного клімату в країні. Це, перш за все, Конституційний суд, який прийняв цілу низку важливих рішень щодо економічних проблем. Важливе місце займають також господарські суди, діяльність яких

набула значного розгалуження, а кількість справ значно зросла. Нарешті, суттєве значення мають суди загальної юрисдикції, які прямо або опосередковано впливають на економічний розвиток країни, на правовий статус підприємців, захист їх майна, врегулювання трудових конфліктів тощо. Особливе значення мають також комерційні та третейські суди, які вирішують значну кількість господарських спорів.

У судових системах розвинутих європейських країн значне місце посідають інститути так званого досудового розгляду можливих спорів комерційного характеру засобами як демократичної адміністративної системи, так і засобами різних форм арбітрування або так званої «медитації» — тобто попереднього розгляду неупередженими арбітрами суперечностей економічного характеру. У цьому ж контексті слід розглядати й діяльність третейських судів, правове положення яких сьогодні формується в Україні, а самі вони набувають певного поширення. Все це безперечно утворює необхідне середовище для розвитку міжнародного економічного співробітництва, розглядаючи це поняття в широкому значенні, що включає як міждержавні економічні стосунки та їх регулювання, так і приватні економічні, комерційні, торговельні та інші стосунки між підприємцями та економічними структурами різних країн.

У співвідношенні виконавчої влади та судової влади, якщо поза увагою залишити вплив самого законодавства, тобто, вплив законодавчої влади (ці проблеми більш-менш теоретично з'ясовані), то можна виділити необхідність розвитку двох найважливіших «полносів» проблеми, що розглядається. Перше — вдосконалення вимагає сама адміністративна діяльність, що здійснюється органами виконавчої влади, яка потенційно забезпечує економічні інтереси певних форм співробітництва і тому не викликає потреби в судовому втручанні. Друге — необхідне вдосконалення самих судових інституцій на демократичних засадах, які мають загальнолюдське значення і є надбанням демократичного розвитку суспільства, що здатне забезпечити однорідний розгляд можливих судових «розслідувань» у сфері економічного співробітництва.

Стосовно першого кола проблем, тобто проблем вдосконалення самої адміністративної діяльності, слід зауважити ряд важливих положень. Адміністративна система повинна будуватися на загальновизнаних принципах: верховенства права, чіткого визначення повноважень будь-якого органу і будь-якої посадової особи, протидії формалізму та бюрократизації, виключення можли-

вості корупції та протиправної поведінки посадовців, практичне запровадження моральних принципів державної служби та невідворотність відповідальності посадових осіб за перевищення повноважень або реалізацію компетенції у спосіб, що не забезпечує захисту фундаментальних прав громадян, корпорацій, підприємців, економічних структур, іноземних і вітчизняних інвесторів, іноземців тощо. Можна навести багато прикладів відсутності загального розуміння принципу функціонування адміністративної діяльності в Україні або відсутності стандартів, які були б у полі зору суспільного контролю за діяльністю органів виконавчої влади. Саме вдосконалення цієї частини організації економічних стосунків в плані міжнародного співробітництва забезпечило б вирішення багатьох питань ефективної взаємодії виконавчої та судової влади.

Другий полюс проблеми щодо вдосконалення самих судових інституцій теж вимагає більш ретельного запровадження загальновизначених стандартів судочинства. Реформування судової влади повинно відбуватися в напрямку, перш за все, відповідності практичної діяльності судових органів загально-визнаним нормам і принципам, які вже знайшли відображення в чинному законодавстві розвинутих європейських країн. Особливу увагу в цьому напрямку слід надати прецедентній практиці Європейського суду з прав людини, оскільки, саме він визначає встановлені у світі стандарти демократичного судочинства, особливо зважаючи на практику суду останніх років щодо захисту права власності юридичних та фізичних осіб і діяльності судових органів у напрямку вдосконалення таких заходів. Це має особливе значення, коли питання захисту власності прямо пов'язані з порушенням засад адміністративної діяльності, яка здійснюється органами виконавчої влади. Йдеться про чітке виконання положень міжнародної Конвенції про захист прав людини і основних свобод, які передбачені в статті 1 протоколу 1 до Конвенції «Захист права власності», а також положень статті 6 Конвенції щодо необхідності існування справедливого та неупередженого суду. Саме на цих напрямках слід зосередити основну увагу правознавців щодо реформування судової системи України, що є важливою передумовою міжнародного економічного співробітництва.